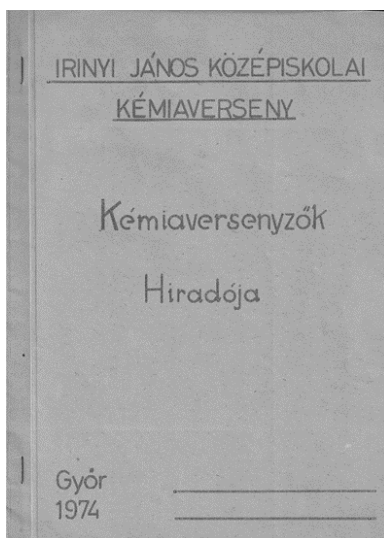

Turányi Tamás

50 éves a KÖKÉL!

1973 szeptemberében kezdtem tanulni a budapesti Veres Pálné Gimnáziumban. Az első héten minden egyes tanár bejött az osztályba az egyik szünetben és elmondta, hogy lehet járni az ő szakkörére is. A kémiaszakkör lehetősége volt számomra a legérdekesebb. A szakkörön Dr. Szere-day Éva vezetésével sok érdekes kísérletet végeztünk és érdekes dolgokról esett szó. A tanárnő az első évben elmondta, hogy az Irinyi János Középiskolai Kémiaverseny országos versennyé vált az első és második osztályos gimnáziumi tanulók számára, de sajnos ezen a budapesti középiskolások nem vehetnek részt. A következő évben a tanárnő boldogan bejelentette, hogy most már a budapestiek is részt vehetnek az Irinyi János Kémiaversenyen. Elmondta azt is, hogy a versenyt a győri Révai Miklós Gimnázium szervezi és hogy ez a gimnázium a versenyen indulók felkészítésének segítésére újságot ad ki „Kémiaversenyzők Híradója” címmel. Ez egy stencilezett újság volt és a gimnázium házi nyomdájában készült. Az újság első négy száma (2-2 szám 1974-ben és 1975-ben) készült stencilezéssel.

A fiatalabbak kedvéért: a stencilezést Magyarországon kb. 1965 és 1985 között használták széles körben kis példányszámú kiadványok készítésére, még a fénymásológépek elterjedése előtt. A sokszorosítandó szöveget egy viasszal bevont papírlapra („stencil papír”) gépelték és az ábrákat speciális tollal rajzolták meg. Másolásakor laponként a stencilgép dobjára feszítették, és erről készültek a másolatok úgy, hogy a stencillapot, annak kívülre kerülő hátlapját nyomtatás előtt egy festékhen-ger fordulatonként megkente [1]. Egy eredetiről legfeljebb kétszázötven másolatot lehetett készíteni.

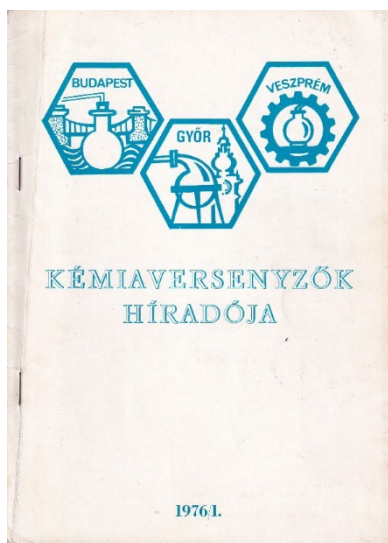
1. ábra: Az első szám borítója

Az Irinyi-versenyre jelentkezőknek a Kémiaversenyzők Híradóját ingyen küldték ki névre szólóan, a gimnázium címére. Az első szám 1974-ben jelent meg (1. ábra). A hónapot nem tudni, de az 1974. májusi Irinyi döntőről múlt időben van szó benne és a feladatok beadási határideje november 15. volt. Ennek alapján egy szeptember eleji megjelenés a legvalószínűbb. Az 1. szám tartalma a szerkesztőbizottság üzenete, megemlékezés Winter Ernőről, Irinyi Jánosról és Tóth Károlyról, keresztretjtvény, kémiai feladatok, „Akinek hobby a kémia” rovat, és lapszemle a Magyar Kémikusok Lapjából. Az első négy számban a szerkesztőbizottságot így adják meg: „összeállította a győri Révai Miklós Gimnázium Kémiai Munkaközössége, mint a Magyar Kémikusok Egyesülete győri csoportjának munkabizottsága”.

A Kémiaversenyzők Híradója alapító főszerkesztője a Révai Miklós Gimnázium kémiatanára, Várnai György volt [2], aki 2003-ban így emlékezett vissza [3] a kezdetekre: „Amikor 1973-ban a győri Révai Miklós Gimnáziumban megszületett a gondolat, hogy írásos kiadvánnyal kellene fokozni a kémiaversenyekre készülők hangulatát, tulajdonképpen az 1969-ben, ugyancsak a győri gimnáziumban alapított tanulmányi versenyt kívántuk ismertté tenni, a diákokat felkészíteni és jelentkezésre buzdítani. Ez a verseny a dunántúli iskolákra vonatkozott, és az írásos anyagot Kémiaversenyzők Híradója címmel adtuk ki. Az előállítást pénz nélkül oldottuk meg, és az iskolák ingyenesen kapták.”

A 2. szám címlapján már szerepel a kiadás dátuma (1974. december). Ebből a számból kiderült, hogy az 1. szám feladatainak megoldását 240 középiskolás küldte be! A 3. száma (1975. április) szerint a 2. szám feladatainak megoldását már 372-en küldték be. A névsoruk tömörítve is nyolc oldalt foglalt el ebben a számban.

Az 5. számtól fogva (1976. december, 1976/1) már ofszet nyomtatással [1] a Veszprémi Vegyipari Egyetem

2. ábra: A „Kémiaversenyzők Híradója” borító a három benzolgyűrűvel.

nyomdájában készült az újság, és innentől az 1977/2 számig a kiadó az MKE Győri Csoportja. „A borító is díszesebb lett, három benzolgyűrűben a három gazda, úgymint a Budapesti Műszaki Egyetem (Vegyészmérnöki Kar), a Veszprémi Vegyipari Egyetem és a győri Révai Miklós Gimnázium jelképei kaptak helyet az indító címlapon.” [3] (2. ábra). Az 5. számban megjelent a szerkesztőbizottság névsora is, miszerint Dr. Várnai György a szerkesztő, a szerkesztőbizottság tagjai pedig a Veszprémi Vegyipari Egyetem, a BME és az ELTE professzorai. Az 1977/3 számtól az 1994/2 számig a kiadó a Győr Megyei Lapkiadó Vállalat. Az első ilyen szám belső borítója szerint: „Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető 1978. január 1-től. Előfizetési díj 20.- Ft”. Ez akkoriban két zsebkönyv árának felelt meg. Természetesen jelentkeztem előfizetőnek és az előfizetésemet azóta is folyamatosan fenntartom.

Az 1979/2 szám neve még „Kémiaversenyzők Híradója”, de az 1979/3 számtól fogva az újság hasonló borítóval, de már „Középiskolai Kémiai Lapok” néven jelent meg. „A Középiskolai Kémiai Lapok elnevezés választásakor az a felelősség vezérelte az alapítót, hogy méltó társa legyen a Középiskolai Matematikai Lapoknak, amelyet Arany Dániel alapított [1893-ban] ugyancsak a győri Révai Miklós Gimnáziumban (az akkori nevén a Főreáliskolában).” [3]. Az 1979/4 számtól fogva a benzolgyűrűk helyzete megváltozott, de a bennük levő ábrák ugyanazok maradtak (3. ábra).

3. ábra: Átrendeződnek a benzolgyűrűk

A három benzolgyűrűs címlap először kék színű volt, majd az 1980/1 számtól kezdve fekete színű lett. Az 1985/1 számtól az 1992/2 számig új címlapja volt a KÖKÉL-nek, amelyen a három külön benzolgyűrű összeolvadt és egy stilizált fenalénmolekula [4] jött létre. A szerkesztőbizottság a változásról ezt írta az 1985/1 számban: „A változás csupán a külsőségekre vonatkozik. ... Kilépett a „benzolgyűrűből” Budapest neve, ahol a Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Kara biztosította ingyen a

papírt, kilépett Veszprém neve, ahol a Vegyipari Egyetemen társadalmi munkában dolgozott a nyomda, kilépett Győr neve, ahol szervezték, postázták ellenszolgáltatás nélkül a KÖKÉL első számait. A névtelenné vált gyűrűk stilizált „kondenzációja” országos összefogást szimbolizál a borítón. A lap anyagi kiadásait vállalta a MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége), a tartalom kialakítását, a szakmai szint fenntartását pedig változatlan lelkesedéssel irányítja a Szerkesztő Bizottság.” Ez a rajz Németh Attila győri rajztanár munkája volt [5] (4. ábra).

4. ábra: Az első borító a stilizált fenalén molekulával

Úgy tűnik, hogy az 1985/1 számtól fogva lett a KÖKÉL kiadásának biztos az anyagi háttere. Ekkor még továbbra is a kiadó a Győr Megyei Lapkiadó Vállalat, de az 1994/3 számtól mostanáig a KÖKÉL hivatalos kiadója a Magyar Kémikusok Egyesülete.

A 2003/5 szám belső borítója szerint a KÖKÉL alapító főszerkesztője Várnai György, a szerkesztőbizottság tagjai Bodor Endre, Inczedy János, Kecskés Andrásné, Maleczki Emilné, Pongor Ernő, Soltész György, Wajand Judit, és Varga Katalin. A számot kiadja és terjeszti a Magyar Kémikusok Egyesülete, készült Győrben a Kenguru Kft. nyomdájában. A szám szerkesztőségi cikkét Kálmán Alajos akadémikus, az MKE elnöke írta „Mérföldkőhöz érve” címmel. Ebben azt írta, hogy „a most leköszönő szerkesztőbizottságnak ... mind a magam, mint az MKE tagságának nevében a köszönetét szeretném kinyilvánítani! ... szeretném, ha a KÖKÉL új szerkesztőbizottsága nemcsak a személyekben, de tevékenységében is felfrissülve, folytatná a lapszerkesztés munkáját az ifjúságunk javára.” A 2004/1 szám belső borítója szerint az új szerkesztőbizottság tagjai Igaz Sarolta (főszerkesztő), Varga Judit (grafikai szerkesztő), Szepes László (a szerkesztőbizottság elnöke), Hlavay József, Kecskés Andrásné, Kovácsné Csányi Csilla, Magyarfalvi Gábor, Róka András, Tóth Zoltán. A számot kiadja és terjeszti a Magyar Kémikusok Egyesülete, készítette a

Stádium Nyomda Kft. A KÖKÉL új szerkesztőbizottsága egy üzenettel indította az új számot, miszerint „Önök a megújult KÖKÉL első számát tartják kezükben. ... a Magyar Kémikusok Egyesülete által felkért szerkesztőbizottság a Lap tematikai bővítését, és ezen keresztül, szélesebb olvasóréteg megnyerését tűzte ki célul.” Az olvasók azonban észlelhették, hogy az átállás az új szerkesztőbizottságra nem volt konfliktusmentes, mert a lapban volt egy betétlap is, miszerint az új szerkesztőbizottság nem kapta meg a régítől a levelező példamegoldó verseny eddigi eredményeit, és emiatt új versenyt kénytelenek indítani.

Nagy volt az előfizetők meglepetése, amikor a postaládájukba érkezett az Általános és Középiskolai Lapok 2004/1 száma (XXXI. évfolyam 1. szám), amelynek külső megjelenése csaknem azonos volt az előző számhoz. A szám belső borítója szerint az ÁKÖKÉL alapító főszerkesztője Várnai György, a szerkesztőbizottság tagjai Bodor Endre, Maleczkiné Szeness Márta, Pongor Ernő, Soltész György, Wajand Judit, Varga Katalin. A számot kiadja és terjeszti a Kenguru Kft. Győr, készült Győrben a Kenguru Kft. nyomdájában. A szám szerkesztőségi cikkét Várnai György írta, és ennek kulcsmondata, hogy Kálmán Alajos akadémikus állításával elentétben „Az igazság az, hogy a szerkesztőbizottság nem köszönt le. Tovább dolgozunk a régi, teljes bizottsággal, új kiadónál, az új címmel” (aláhúzva az eredeti szövegben is). A szerkesztőségi cikkben és egy betétlapon is sürgették az első próbaszám olvasóit, hogy fizessenek elő az „új KÖKÉL”-re a Kenguru Kft.-nél. Nem tudni, hogy az MKE támogatása nélkül, a kizárólag üzleti vállalkozásként megjelent alternatív KÖKÉL mennyire volt anyagilag sikeres. Ennek az újságnak „Általános és Középiskolai Kémiai Lapok” néven öt száma jelent meg 2004-ben (1, 2, 3 és 4-5 összevont számok), majd (akkor már „Győri KÖKÉL” címmel) újabb 5 száma 2005-ben és 2 száma 2006-ban. Maleczkiné Szeness Márta erre így emlékezett: „az alapító főszerkesztő pedig saját lapot engedélyezett előbb «Általános- és Középiskolai Kémiai Lapok», majd annak miniszteri **betiltása** után «**Győri KÖKÉL**» címmel, lényegében változatlan szerkesztőséggel” (kiemelések az eredetiben is).

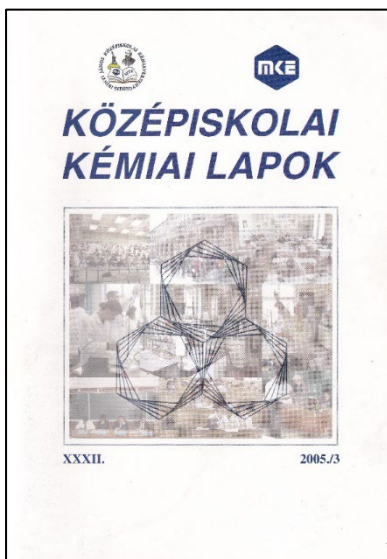
Érdekes a „Győri KÖKÉL” első, 2005/1 száma szerkesztőségi cikkének kezdete: „Új névvel kezdjük az új évet. Folyóiratunk «új» elnevezése, a Győri KÖKÉL az eredetre utal, a harmincegy éves múlt, ami Győrben kezdődött és a kémia tudományának jelentősége jegyében kívánta segíteni a tanulást. A megjelenését sok lelkesítő levél követte, amelyből a

legszebbeket (1975-76-ból) érdemes felidézni: «Kérem a T. szerkesztőséget, hogy ha lehet a Híradót ezentúl az én címemre is küldjék ki.» (Turányi Tamás, Budapest)”. A 2006. évi Győri KÖKÉL számokban elhelyezett betétlap szerint az előfizetési névsorban szereplőknek „a több éves hűség jutalmaként díjmentesen küldjük ezt a számot”.

Az újság címlapja még kétszer változott meg. A 2005/3 számtól kezdve a stilizált fenalénmolekula mögött megjelent egy kilenc fényképből összerakott mozaikfénykép, amely kémiaversenyzési életképeket ábrázolt. Ez a háttérkép azonos volt minden további szám borítóján (5. ábra). A 2013/4 számtól fogva jelent meg a most is használt borító, amely minden számban másik fényképet mutat be (6. ábra). Ezek a fényképek érdekes kémiai kísérletek eredményét ábrázolják. Ezeket a fényképeket általában középiskolás diákok és egyetemi hallgatók készítették, és gyakran a szám tartalmazza a kísérlet rövid leírását is.

A „hivatalos” KÖKÉL főszerkesztője tehát az 1974/1 számtól a 2003/5 számig Várnai György volt, majd a 2004/1 számtól a 2011/2 számig Igaz Sarolta. Mihucz Viktor Gábor a 2011/3 számtól a 2012/5 számig volt főszerkesztő. A 2013/1 számtól napjainkig a főszerkesztő Zagyi Péter. A Középiskolai Kémiai Lapok a 2003/3 számtól a legutóbbi számig érhető el az interneten az MKE weboldalán [6].

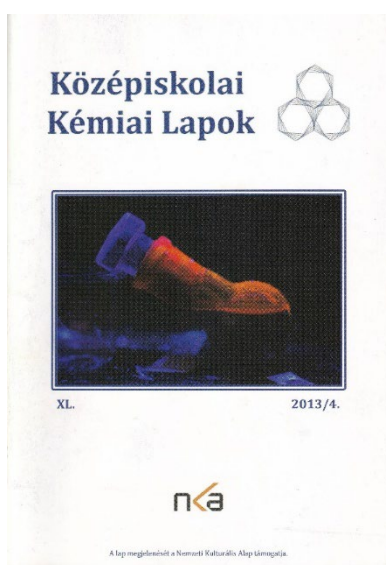
A főszerkesztőváltások és a szerkesztőbizottság időnkénti átalakulása ellenére a főbb rovatok meglepően állandók maradtak az elmúlt 50 évben. Már az első szám tartalmazta a megoldandó kémiai feladatok mellett nagy magyar vegyészek életrajzát és lapszemlét a Magyar Kémikusok Lapjából. A későbbi számok is igyekeztek a feladatokon felül további érdekes információkat szolgáltatni, így rendszeres volt életrajzok, kémia-történeti tanulmányok, és kémiai ismeretterjesztő cikkek közzlése,

5. ábra: Borító stilizált fenalén molekulával és mozaik háttérfényképpel

lapszemle, magyar vegyi üzemek rövid bemutatása, a vegyészmérnök- és vegyészképzéssel foglalkozó egyetemek bemutatása. Az újság közölte az Irinyi verseny és az OKTV helyezetteinek névsorát, a feladatokat és a feladatok megoldását. Az 1979/1 számtól vannak külön „K” feladatok a kezdőknek és „H” feladatok a haladóknak [5]. Ez később egy ideig tovább finomodott úgy, hogy külön feladatsorok voltak kezdőknek, középhaladóknak és kémia-versenyzőknek. Az újság rendszeresen beszámolt a Sárospataki Diákvegyész Napokról és közölte a diákok legjobb előadásainak szövegét. Az 1983/3 számban jelent meg először lefordítandó angol, német és orosz nyelvű kémiai szakszöveg, de az 1990/1 számtól fogva orosz szakszövegek fordítása már nem volt feladat.

A 2004/1 számnál lecserélődött a teljes szerkesztőbizottság és új rovatok jelentek meg. Ezek az új rovatok a gondolkodó (számolási feladatok kezdőknek és haladóknak, valamint számolást nem igénylő, de valamilyen jelenségnek a megértését kívánó feladatok), és a műhely (kémia tanítással kapcsolatos cikkek tanároknak). Megmaradt a kémia idegen nyelven (szakszövegek fordítása) és a versenyhíradó (beszámoló kémiaversenyekről). A naprakész rovatban kémiatanítással kapcsolatos hírek jelennek meg. Továbbra is gyakori a kémiai ismeretterjesztő cikkek és vegyészek életrajzainak közlése, és a magyar vegyészmérnök- és vegyészképző helyek bemutatása. A „Keresd a kémiát” rovatban (a 2008/4 számtól) általában irodalmi művek kémiai vonatkozású részleteit kell értelmezni. Sokszor meglepő, hogy jól ismert írók milyen pontosan írtak le kémiai részleteket regényeikben. A 2012/1 számban jelent meg először a „Mi lett veled ifjú vegyész?” rovat, amely olyan, szakmai pályafutásuk közepén tartó vegyészeket mutat be, akik diákként kémia-versenyen jó eredményt értek el. Számomra ez a rovat különösen érdekes, mert a legtöbb bemutatott vegyészt jól ismerem magyar kémiai konferenciákról vagy mint volt egyetemi tanítványomat. Ennek a

6. ábra: Az első fényképes borító

„vegyész” rovatnak az ikerrovata lett később, a 2015/4 számtól a „Mestersége kémiatanár” rovat.

A Kémiaversenyzők Híradója, majd későbbi nevén a Középiskolai Kémiai Lapok története 50 éve kezdődött. Ezalatt az 50 év alatt a lap szerkesztőbizottsága és a cikkek, feladatok szerzői óriási munkát végeztek azért, hogy a középiskolás diákok jobban szeressék és értsék a kémiát. Kívánok a lapnak boldog születésnapot és további sok sikeres évet!

Hivatkozások

[1] Reprográfia <https://hu.wikipedia.org/wiki/Reprogr%C3%A1fia>

[2] Wajand Judit, Rózsahegyi Márta: Búcsú dr. Várnai György Tanár Úrtól. KÖKÉL, 2015/3 szám, 181-183 oldalak.

https://www.kokel.mke.org.hu/images/docs/2015_3/KK1503_Varnai.pdf

[3] Várnai György: Középiskolai Kémiai Lapok KÖKÉL. Magyar Tudomány, 2003/11 szám

<http://www.matud.iif.hu/03nov/016.html>

[4] Fenalén <https://hu.wikipedia.org/wiki/Fenal%C3%A9n>

[5] Maleczkiné Szeness Márta: KÖKÉL-történelem (ahogy én átéltem)

https://kemia.blog.hu/2008/08/12/kokel_tortenelem

[6] Középiskolai Kémiai Lapok online (2003/3 számtól)

<https://www.kokel.mke.org.hu/>